

P O L S K I S Ł O W N I K B I O G R A F I C Z N Y

PIĄTKIEWICZ BRONISŁAW — PIGOŃ STANISŁAW

WROCŁAW — WARSZAWA — KRAKÓW — GDAŃSK — ŁÓDŹ
ZAKŁAD NARODOWY IMIENIA OSSOLIŃSKICH
WYDAWNICTWO POLSKIEJ AKADEMII NAUK

1981

PIĄTKOWSKI ANTONI

Piątkowski Antoni (1875—1947), nauczyciel, działacz oświatowy i społeczny, współtwórca «wzorowej wsi polskiej» Lisków. Ur. w lutym w Mikulińcach, pow. Lityń na Podolu, był synem Augustyna, dzierżawcy niewielkiego majątku ziemskiego koło Winnicy na Podolu (uczestnika ruchu wojskowego Michała Czajkowskiego — Sadyka-Paszy), i Matyldy z Radziejowskich. W r. 1896 ukończył z odznaczeniem Szkołę Rolniczą typu licealnego w Humaniu. Po odbyciu rocznej służby wojskowej w pułku artylerii w Winnicy objął w r. 1897 posadę nauczyciela hodowli i żywienia zwierząt w czteroletniej Szkole Rolniczej w Sobieszynie koło Dębina. Wysoki poziom nauczania sprzyjał podnoszeniu kwalifikacji zawodowych w ciągu dziewięcioletniej pracy szkolnej. Prowadzenie jednocześnie bezpłatnych porad weterynaryjnych w okolicznych wsiach pozwoliło P-emu nawiązać żywe kontakty z chłopami, które wykorzystywał do propagowania oświaty,

kolportowania „Zorzy” i „Gazety Świątecznej”. W końcu 1906 r. został wykładowcą hodowli zwierząt na zorganizowanym wówczas, przez grupę ziemian Lubelszczyzny związanych z Ligą Narodową, Ruchomym Uniwersytecie Rolniczym; prowadził na jego dwutygodniowych kursach zajęcia dla chłopów, pierwsze tego typu w Królestwie (Urzędów, Wysokie, Krzeczonów, Tarnogóra, Turobin, Frampol). Od wiosny 1907 pracował przez półtora roku jako instruktor Okręgowego Wydziału Kółek Rolniczych (OWKR) przy Okręgowym Tow. Rolniczym w Mińsku Mazowieckim. Organizował w ośmiu podległych mu kółkach rolniczych akcję odczytową, wycieczki, pokazy rolnicze i kilkudniowe kursy, zakładał półka doświadczalne. Dzięki tym, wtedy jeszcze pionierskim metodom pracy przyczynił się zwłaszcza do podniesienia mleczności krów i zaszczepienia idei mleczarskich spółek chłopskich w powiecie mińsko-mazowieckim.

Działalność w dziedzinie krzewienia oświaty rolniczej na wsi oraz idei chłopskich kooperatyw rozwinął P. w skali całego Królestwa w okresie zajmowania stanowiska głównego instruktora Centralnego Wydziału Kółek Rolniczych (CWKR) przy Centralnym Tow. Rolniczym (CTR) w Warszawie (1 VIII 1908 — 30 IX 1912). «Gwiazdą przewodnią w tej pracy — jak pisał w r. 1942 w swoich *Wspomnieniach* — była idea niepodległości, do której dążono przez osiągnięcie solidarności społecznej i jedności narodowej, a także przez szerzenie oświaty i kultury, na ogół bez stempla partyjnego». Kierując się tymi zasadami, przeciwny był organizowaniu przez ludowców odrębnych kółek rolniczych — Towarzystwa Kółek Rolniczych im. S. Staszica. Jako główny instruktor CTR rozwinął niezwykle intensywną działalność. Dotarł do kółek rolniczych i OWKR w 81 powiatach (na 84 istniejących) Król. Pol. W okresie od stycznia 1910 do września 1912 wygłosił na zebraniach, kursach i wystawach 359 pogadanek w 204 miejscowościach z udziałem ponad 32 tysięcy osób, głównie z zakresu uprawy roślin i hodowli bydła. W r. 1911 wykladał również na kursie tygodniowym w Kownie o hodowli trzody chlewnej oraz, jako delegat Sekcji Szkolnej CTR, wygłosił wcześniej przedyskutowany referat o organizacji niższego wykształcenia rolniczego na zjeździe lekarzy i przyrodników polskich w Krakowie (1911). Był organizatorem wystaw i pokazów rolniczych oraz krajowych i zagranicznych (do Czech i na Morawy) wycieczek, do ośrodków wzorowego rolnictwa. Propagowaniem postępu rolniczego zajmował się również za pośrednictwem licznych artykułów fachowych, zamieszczanych zwłaszcza na łamach „Przewodnika Kółek i Spółek Rolniczych w Królestwie Polskim”, „Kalendarza Wydziału Kółek Rolniczych CTR” oraz przeważnie przez siebie napisanych i zredagowanych jednodniówek „Pobudki” (nakład 25 000 egzemplarzy) i „Upominek dla rolnika polskiego”. P. uczestniczył także w pracach Komisji Wydawniczej CWKR, zajmującej się popularyzacją wiedzy rolniczej. Sam napisał broszury: *Udoje próbne* i *Żywnienie krów mlecznych*. Pierwsza doczekała się dwóch wydań (W. 1909, 1911). Druga (Wyd. I. W. 1909) ciągle poprawiana i uzupełniana do r. 1937 — miała aż siedem wydań, o łącznym, niezwykle wysokim na owe czasy nakładzie 70 000 egzemplarzy i była przetłumaczona na język rosyjski i litewski; ósme jej wydanie, pt. *Racjonalne żywienie zwierząt domowych*, ukazało się w r. 1947 (P.). Wchodziła ona do podstawowego zestawu pozycji wydawanych kolejno w ramach CWKR, Księgozbioru Rolnika Polskiego CTR, Biblioteki Kółka Rolniczego Centralnego Tow. Organizacji i Kółek Rolniczych (CTO i KR), Biblioteki Rolniczej Instytutu Naukowo-Wydawniczego Ruchu Ludowego «Polska». P. napisał także broszury: *Polityka a hodowla* (W. 1919),

O gospodarce na piaskach (W. 1927, wydana ponownie w r. 1946 pt. *Jak gospodarować na piaskach*), *Spółdzielnia wiejska. Uwagi zasadnicze i wskazania praktyczne* (Częstochowa 1937) i in.

Na skutek nacisku części biskupów, zarzucających P-emu rzekomo «masońsko-zaraniarskie przekonania», musiał, mimo uzyskania zaufania Zarządu CWKR, ustąpić ze stanowiska głównego instruktora. Od 25 X 1912 do czerwca 1915 był instruktorem OWKR przy Tow. Rolniczym Hrubieszowskim, obejmującym powiat hrubieszowski i 5 gmin pow. tomaszowskiego. W dziedzinie oświatowej i społeczno-gospodarczej prowadził tu podobną działalność, jak w OWKR w Mińsku Mazowieckim. Z uwagi jednak na włączenie tych ziem do guberni chełmskiej P. wykorzystywał istniejące i nowo przez siebie zakładane kółka rolnicze, spółdzielnie mleczarskie oraz pierwsze na Lubelszczyźnie chłopskie koła hodowlane do obrony i umocnienia polskości na tych terenach. W czasie pierwszej wojny światowej, po ewakuacji Chełmszczyzny w r. 1915, P. przeniósł się do Rzeczyca w Ziemi Mińskiej, gdzie pracował jako agronom powiatowy. Po rewolucji marcowej 1917 r. został powołany jako oficer rezerwy do wojska rosyjskiego. Był współorganizatorem i przewodniczącym Związku Wojskowych Polaków w garnizonie w Briańsku. W czasie zjazdów Związków Wojskowych Polaków opowiadał się za tworzeniem przez Naczelną Polską Komisję Wojskową oddzielnych polskich formacji wojskowych w Rosji. Sam wstąpił do I Korpusu Polskiego; pracował głównie w Komisji Oświatowej, z której ramienia wyjeżdżał do poszczególnych pułków z odczytami na temat warunków odrodzenia niepodległej Polski.

P. wrócił do kraju w kwietniu 1918. Od r. 1919 objął kierownictwo Szkoły Rolniczej w Liskowie. W r. 1920 wstąpił w randze podporucznika do 4 p. artylerii ciężkiej w Kaliszu. Od 1 IX 1920 do 1 VII 1922, skierowany przez Min. Rolnictwa i Reform Rolnych, pełnił obowiązki prezesa i zarządcy Tow. Rolniczego Hrubieszowskiego fundacji S. Staszica, doprowadzając do uporządkowania jego stanu finansowego. W związku z tą pracą opublikował broszurę *Pan Adolf Krauze i Spółka. Przyczynek do poznania dziejów Towarzystwa Rolniczego Hrubieszowskiego ratowania się wspólnie w nieszczęściach w setną rocznicę jego założenia przez ks. Stanisława Staszica* (Hrubieszów 1922). Od lipca 1922 objął część majątku Dębsko (12 włók) koło Liskowa w Kaliskiem, otrzymanego w spadku przez jego żonę, i doprowadził go do stanu wzorowego. Uzyskane doświadczenie z gospodarstwa wykorzystywał przy pisaniu swych fachowych broszur. Udzielał się nadal w pracy społecznej, głównie w instytucjach i organizacjach spółdzielczych pobliskiego Liskowa oraz w powiatowych i wojewódzkich organizacjach rolniczych.

W Liskowie P. stał się jednym z najbliższych współpracowników ks. Wacława Blizińskiego, przyczyniając się do rozwoju istniejących i nowych placówek społeczno-gospodarczych tej «wzorowej wsi polskiej». Na szczególną uwagę zasługuje przekształcenie w r. 1926 przez P-ego Szkoły Rolniczej w Liskowie na Szkołę Hodowlaną o dwóch kursach pięciomiesięcznych w ciągu roku, pierwszą tego typu w kraju, podlegającą CTR, a później CTO i KR. Będąc twórcą programu nauczania szkoły i jej kierownikiem przez dziewięć lat, wywierał istotny wpływ na wykształcenie kilkuset fachowców, pracujących jako asystenci kontroli użyteczności bydła, doradcy żywności, a także w spółdzielczości mleczarskiej, kółkach kontroli mleczarstwa oraz jako hodowcy trzody chlewnej. P. był twórcą projektu ustawy Stowarzyszenia Zbożowego, powstałego w r. 1919 z przedstawicieli czterech gmin. Argumentując potrzebę organizowania stowarzyszeń spożywczych, wskazywał na wstępnym założycielskim zebraniu w końcu 1918 r., że «gdyby cała ludność okoliczna połączyła się w Stowarzyszeniu, to wspólnymi siłami bez pomocy kapitalistów, mogłaby zorganizować własny spółdzielczy handel i przemysł, a tym samym wyzwolić się od pośredników i spekulantów, którzy przy obecnym ustroju kapitalistycznym, ciągną olbrzymie dochody dla siebie, a zubożają niezamożną i niezorganizowaną ludność». W Liskowie P. był ponadto prezesem: Rady Nadzorczej Spółdzielni Rolniczo-Handlowej, kółka rolniczego, Zarządu Zakładu Sierocińca św. Wacława, a także członkiem: Rady Nadzorczej Kasy Stefczyka, Rady Nadzorczej Stowarzyszenia Budowlanego. Był również współorganizatorem dwóch wielkich wystaw rolniczych. Pierwsza z nich urządzona w r. 1925 pod nazwą «Wieś polska w Liskowie» była połączona z programem zjazdu Międzynarodowego Konkursu Rolniczego w Warszawie. Druga była zorganizowana w r. 1937 pod hasłem «Praca i kultura wsi». Przy okazji jej zwiędzenia prezydent RP Ignacy Mościcki odwiedził również P-ego jako wzorowego rolnika w Dębsku. W związku z wystawą P. wydał broszurę pt. *Łódzka Izba Rolnicza i Ministerstwo Rolnictwa i Reform Rolnych a wystawa «Praca i Kultura Wsi» w Liskowie.*

Bartyś J., Kółka rolnicze w Królestwie Polskim, W. 1974; Borkowski J., Gurnicz A., Kółka rolnicze w II Rzeczypospolitej, W. 1978; Chmielecki W., Zasłużony nauczyciel i działacz rolniczy, „Gromada Rolnik Pol.” 1957 nr 17; Chmielewska A., Wieś polska Lisków w Ziemi Kaliskiej. Na podstawie badań rozwoju pracy społecznej w Liskowie, Lisków 1925 s. 67, 72—4, 76, 83, 85—6, 90, 121, 141—2 (fot. na wkładce przed s. 9); Ciechocińska M., Lisków — wieś wzorowa, Zesz. Nauk. Szkoły Głównej Planowania i Statystyki, W. 1958 nr 9; Karczewski W., Lisków, Dzieje jednej wsi polskiej, Kr. 1937 s. 116—18, 123, 125, 141, 144, 145, (fot. na wkładce po s. 72); tenże, Sieroce gniazdo. Dziesięć lat istnienia i pracy sierocińca św. Wacława w Liskowie, Lisków 1931 s. 46; — Izby Ustawodawcze, „Przekrój” 1939 nr 1

Uwagi krytyczne (W. 1937). Rolnicy powiatu kaliskiego wybierali P-ego w I. 1933—9 trzykrotnie na prezesa Tow. Organizacji i Kółek Rolniczych, był także radcą Izby Rolniczej w Łodzi, a później w Poznaniu. W toku tej pracy wprowadził, a następnie upowszechnił na innych terenach «metodę polepszenia hodowli bydła, zwaną metodą kaliską», oraz chłopskie kółka kontroli mleczności. Przez kilka miesięcy pełnił obowiązki przewodniczącego Obozu Zjednoczenia Narodowego (OZN) na powiat kaliski, gdyż «zasady deklaracji płk. Koca całkowicie mi odpowiadały» — jak sam stwierdził. W kwietniu 1938 zrezygnował z tego stanowiska i kandydował, zresztą bezskutecznie, w okręgu 20: Kalisz, na posła, lecz nie z listy OZN. Z tej okazji wydał specjalną broszurę pt. *Kogo wybrać na posła do Sejmu* (Kalisz 1938), w której przedstawił całą swą dotychczasową drogę życiową i swoje poglądy na główne problemy epoki.

W lipcu 1940 P. został wraz z rodziną wysiedlony przez Niemców i zamieszkał w Hrubieszowskim. Mimo, iż po roku zaniemógł na zdrowiu, dalej przygotowywał prace i artykuły, popularyzujące wiedzę rolniczą. Po wyzwoleniu publikował w „Oświacie Rolniczej”, „Przysposobieniu Rolniczym”, „Wsi Wielkopolskiej”, „Zagonie Ojczystym”. W r. 1945 Prezydium Rady Ministrów zaliczyło go w poczet «zasłużonych Polaków». Zmarł 4 II 1947 w Hrubieszowie. Był odznaczony m. in. Krzyżem Oficerskim Orderu Polonia Restituta. W grudniu 1967 ekshumowano jego szczątki i prochy złożono na cmentarzu Nowofarnym w Bydgoszczy.

W małżeństwie z Marią z Grabu Grabskich (20 XII 1887 — 3 I 1980 w Giżycku), w latach trzydziestych prezeską Akcji Katolickiej Kobiet Parafii Lisków, P. miał siedmioro dzieci: Jana (ur. 1913), prawnika, Stanisława (ur. 1914), prof. medycyny, Bronisławę (ur. 1917), zamężną Kinastowską, mającą wyższe wykształcenie rolnicze, Krystynę (ur. 1920), zamężną Plewako, bibliotekarkę, Natalię (ur. 1923), zamężną Sentkowską, urzędniczkę, Teresę (ur. 1926), zamężną Radziemską, bibliotekarkę, Marię (ur. 1931), urzędniczkę.

s. 35; Przewodnik po wystawie w Liskowie. Praca i Kultura Wsi w roku 1937, [Lisków 1937], s. 5; Rocznik Centralnego Towarzystwa Rolniczego w Królestwie Polskim za rok 1911, W. 1912 s. 32, 194—5, 199—201, 207, 213; toż za r. 1912, W. 1913 s. 148, 154, 167, 185—6; toż za r. 1913, W. 1914 s. 107—8, 218; Sprawozdanie Centralnego Towarzystwa Rolniczego w Królestwie Polskim za rok 1908, W. 1909 s. 8, 33, 34—5, 56, 136—7, 138; toż za r. 1910, W. 1911 s. 6, 101—3, 108, 111; — „Liskowianin” 1926—39; — AAN: Zesp. Centralnego Tow. Roln. 533 (Piątkowski A., Wspomnienia najstarszego instruktora rolniczego CTR, fragmenty, mszp. i rkp.); — Piątkowska M., Nota biograficzna P-ego w Materiałach Red. PSB.

Jan Molenda